

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΟΙ	1
ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΟΙ ΕΥΧΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ	4
ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΟΡΘΟ	6
ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΡΙΘΕΚΤΗ (ΤΡΙΤΕΚΤΗ)	9
ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΩΡΩΝ	11
ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ – ΤΑ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΑ	12
ΕΥΧΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΓΩΝ	14
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	16

ΟΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΟΙ

Κατηχούμενοι στην αρχαία Εκκλησία ήταν μια τάξη ανθρώπων, οι οποίοι προετοιμάζονταν για το άγιο Βάπτισμα και οι οποίοι όχι μόνον διδάσκονταν για τον Θεό, αλλά συγχρόνως, με ανάλογη αγωγή, προσπαθούσαν να καθαρίσουν την καρδιά τους από τα πάθη, δηλαδή να θεραπεύσουν το παθητικό της ψυχής. Μάθαιναν, δηλαδή, τί είναι αμαρτία και πώς μπορούν να απαλλαγούν από την αμαρτία και να ενωθούν με τον Χριστό. Οι Κατηχούμενοι, που πλησίαζε ο χρόνος να βαπτισθούν ονομάζονταν φωτιζόμενοι, γιατί μετά από λίγο καιρό θα ελάμβαναν την Χάρη του Αγίου Πνεύματος, τον φωτισμό του Θεού.

Η Εκκλησία οργάνωσε την ομάδα των κατηχουμένων, τους οποίους εκπαίδευε για τρία χρόνια με ειδικούς κατηχητές και με σειρά γενικών χριστιανικών μαθημάτων. Οι κατηχούμενοι διακρίνονταν σε τρεις τάξεις: τους ακροωμένους, τους κυρίως κατηχουμένους και τους φωτιζομένους. Οι ακροώμενοι άκουγαν τις περικοπές της Αγίας Γραφής και το κήρυγμα χωρίς καμία ευθύνη τήρησης των εντολών της χριστιανικής διδασκαλίας. Οι κυρίως κατηχούμενοι, που ζητούσαν την ένταξή τους στην Εκκλησία, άκουγαν κι αυτοί το λόγο του Θεού και ήταν υποχρεωμένοι να συμμορφώνονται σ' αυτόν. Οι φωτιζόμενοι ήταν όσοι ήθελαν να βαπτισθούν το Πάσχα και κατά τη διάρκεια της μεγάλης Τεσσαρακοστής προετοιμάζονταν συστηματικότερα και εντονότερα. Στην αρχή της Μ. Τεσσαρακοστής συγκροτούσαν μια ομάδα η οποία με εξορκισμούς και με σειρά ειδικών μαθημάτων προετοιμάζονταν ώστε να λάβουν κατά την ημέρα του Πάσχα το θείο βάπτισμα και να εισέλθουν έτσι επισήμως στην εκκλησία. Τον όρο φωτιζόμενοι ως ονομασία τάγματος χρησιμοποιεί ο Κύριλλος Ιεροσολύμων άλλοτε δε τους ονομάζει νεήλυδας¹. Η τάξη των φωτιζομένων ήταν μια τάξη ιδιάζουσα, πρώτον γιατί υπήρχε για μικρό μόνο χρονικό διάστημα κάθε χρόνο αλλά και γιατί ήταν μια μεταβατική κατάσταση μεταξύ των κατηχουμένων και των πιστών. Οι φωτιζόμενοι είχαν ορισμένα προνόμια² έναντι των κατηχουμένων, όπως ότι στους Φωτιζομένους γινόταν η παράδοση των «μυστηρίων», για παράδειγμα το σύμβολο της πίστεως που σε καμία περίπτωση δεν δινόταν στους Κατηχουμένους. Θεωρείται ότι στους Φωτιζομένους ενοικεί το Άγιον Πνεύμα. Οι Κατηχούμενοι και ας είχαν απαρνηθεί τα είδωλα ή και αν αναγνώριζαν πως η σωτηρία δεν βρίσκεται στην Ιουδαϊκή θρησκεία, παρ' όλα αυτά θεωρούνταν ότι ήταν κάποιιοι από τους εκτός της εκκλησίας. Τους Φωτιζομένους με τους πιστούς τους χώριζε μόνο το βάπτισμα. Παρόλο που πίστευαν ότι στους Φωτιζομένους ενοικούσε το Άγιο Πνεύμα εντούτοις δεν ήταν όπως οι πιστοί μέτοχοι της πλήρους γνώσεως διότι δεν είχαν τη συμμετοχή στα μυστήρια όπως οι Πιστοί. Απαγορευόταν δε η συμπροσευχή κατηχουμένων και πιστών³, για παράδειγμα προ του φαγητού γυναικός κατηχουμένης μετά παρθενευούσης Πιστής⁴. Βέβαια δεν έχουμε στοιχεία αν οι ίδιες απαγορεύσεις ίσχυαν και μεταξύ πιστών και φωτιζομένων. Το κοινό γνώρισμα Κατηχουμένων και Φωτιζομένων ήταν ότι και οι δύο τάξεις λόγω της στερήσεως του βαπτίσματος δεν μπορούσαν να συμμετέχουν στη θεία λειτουργία και γι' αυτό μετά τα αναγνώσματα και τις ευχές όπως θα δούμε στη συνέχεια αποχωρούσαν από το

¹ νέηλυσ < αρχαία ελληνική νέηλυσ < νέος + ἥλυθον (του έρχομαι), νέηλυσ αρσενικό ή θηλυκό (καθαρεύουσα) νιόφερτος, αυτός που ήρθε και εγκατάσταθηκε πρόσφατα σε έναν τόπο

² Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας για την διαφορά Κατηχουμένων και Φωτιζομένων γράφει «Κατηχούμενος ελέγου, έξωθεν περιηχούμενος, ακούων ελπίδα, και μη ειδώς, ακούων μυστήρια και μη νοών, ακούων γραφάς και μη ειδώς το βάθος. Ουκ έτι περιηχή, αλλ ενηχή, το γαρ ένοικον πνεύμα λοιπόν, οίκους θείους την διάνοιάν σου εργάζεται»

³ Διαταγαί των Αποστόλων Η, VIII, 6/ΒΕΠΕΣ τομ. 2, σ.147

⁴ Μεγάλου Αθανασίου, Περί παρθενίας 13/ΒΕΠΕΣ τομ. 33, σ.66, 17

χώρο του ναού. Βέβαια το βάπτισμα που επρόκειτο να πάρουν έφερνε τους Φωτιζομένους πιο κοντά στους πιστούς χωρίς να υπάρχει ρητή μαρτυρία από τον Κύριλλο αλλά από το γενικότερα πνεύμα διαπιστώνουμε πως στις κατηχήσεις των Φωτιζομένων συμμετείχαν και οι πιστοί, όχι όμως και κατηχούμενοι κάτι που φέρνει τους Φωτιζομένους πιο κοντά στους πιστούς. Το ίδιο πνεύμα διακατέχει και τον ιερό Χρυσόστομο⁵ Στις κατηχήσεις συμμετείχαν αδιακρίτως άνθρωποι όλων των κοινωνικών τάξεων, πλούσιοι φτωχοί δούλοι και ελεύθεροι αλλά και άνθρωποι διαφόρων θρησκειών εθνικοί, Ιουδαίοι αλλά και αιρετικοί όπως μαρτυρεί το περιεχόμενο των κηρυγμάτων του Κυρίλλου Ιεροσολύμων⁶ Το περιεχόμενο των κατηχήσεων δε ποικίλει ανάλογα την εποχή και των καταστάσεων που αντιμετώπιζε η εκκλησία. Οι κατηχήσεις του Κυρίλλου για παράδειγμα σε σχέση με τις κατηχήσεις του ιερού Χρυσοστόμου έχουν χαρακτήρα περισσότερο απολογητικό δεδομένης της μη επικρατήσεως εξ'ολοκλήρου του Χριστιανισμού αλλά και των αιρέσεων των Αρειανών που λυμαίνονταν την εκκλησία. Μεταξύ των προσερχομένων στην κατήχηση υπήρχε μεγάλη ποικιλία και ως προς την προαίρεση, διότι δεν προσέρχονταν όλοι από αγνή αναζήτηση της αληθείας αλλά ως άνθρωποι είχαν και άλλα κίνητρα,⁷ από περιέργεια, ανθρωπαρέσκεια, υποκρισία αλλά και λόγω ανθρωπίνων σχέσεων γάμος, φιλία, σχέση δούλου προς δεσπότη κλπ. Υπήρχαν ακόμη προσερχόμενοι που δυσπιστούσαν ή ακόμα μελετώντας τις γραφές με ζήλο προέβαλλαν απορίες τους οποίους ο Κύριλλος τους ονομάζει «οξέως ακρωμένους»⁸

Προκειμένου να εισέλθουν οι κατηχούμενοι στην εκκλησία και να εισέλθουν στην τάξη των κατηχουμένων και να παρακολουθούν τις κατηχήσεις γινόταν εξέταση του υποψηφίου από τους κληρικούς που είχαν αναλάβει αυτή την αποστολή. Όποιος ήθελε να μπει στην τάξη των κατηχουμένων έπρεπε να βρει ένα πρόσωπο που να ανήκει στην εκκλησία και το οποίο θα αναλάμβανε την ευθύνη των σχετικών διαπραγματεύσεων. Συνήθως ήταν αυτός που είχε γνωρίσει την πίστη στον υποψήφιο κατηχούμενο. Οδηγούνταν λοιπόν στην εκκλησία πριν εισέρθουν οι πιστοί μπροστά στους αρμόδιους κληρικούς οι οποίοι τον ρωτούσαν για το λόγο που προσέρχεται στην εκκλησία και στην συνέχεια εξεταζόταν για το βίο που διήγαγε και τις κοινωνικές του ενασχολήσεις. Στην Αποστολική Παράδοση του Ιππολύτου⁹ πληροφορούμαστε ότι διευκρινιζόταν αν είναι δούλος ή ελεύθερος, αν μεν ήταν δούλος ηρωτείτο αν ο κύριός του συμφωνούσε να κατηχηθεί, διαφορετικά δεν τον δέχονταν. Επίσης αν ήταν έγγαμος του γίνονταν συστάσεις να αρκείται στη σύζυγό του ενώ αν ήταν άγαμος να αποφεύγει την πορνεία και να νυμφευθεί σύντομα ή να παραμείνει στην αγνότητα. Τέλος εξεταζόταν αν ασκούσε κάποιο από τα απαγορευμένα επαγγέλματα οπότε έπρεπε ή να τα εγκαταλείψει ή διαφορετικά να απομακρυνθεί από τη εκκλησία.¹⁰

Η είσοδος των Κατηχουμένων στο χώρο των Φωτιζομένων ακολουθούσε παρόμοια διαδικασία με την είσοδο στην τάξη των Κατηχουμένων. Εξεταζόταν τώρα αν ο υποψήφιος είχε διαβάσει το διάστημα που ήταν κατηχούμενος σύμφωνα με την χριστιανική πίστη, αν έκανε ελεημοσύνες, αν επισκεπτόταν τους αρρώστους και τους πτωχούς, αν έπραττε το καλό και αν ζούσε σεμνό βίο. Την μαρτυρία την έδινε αυτός

⁵ Ιωάννου Χρυσοστόμου Κατηχήσεις, Κατ. Α'α/Migne, PG 49,223

⁶ Ηλία Αντ. Βουλγαράκη, Αι κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Ιεραποστολική Θεώρηση, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών 1977, Ανάλεκτα Βλατάδων 24, σ.σ 99 - 103

⁷ Ο.π. σ. 105

⁸ Ο.π. σ. 102

⁹ 15/Botte, σ. 69

¹⁰ Τα ίδια αναφέρει ο Ωριγένης (Κατά Κέλσου Γ' LI/ΒΕΠΕΣ τομ. 9, σ.213, 19^ε.) και «Αι Διαταγαί των Αποστόλων» (Η, XXXII, 2 ε. /ΒΕΠΕΣ τομ. 2, σ.163, 32 ε.)

συνήθως που τον είχε οδηγήσει και στην τάξη των κατηχουμένων. Τώρα δεν γίνονταν συστάσεις στον υποψήφιο να διακόψει αμαρτωλές συνήθειες αλλά ελεγχόταν αν είχε κάνει παραλήψεις όσον αφορά τη χριστιανική ζωή. Αυτή η έρευνα αν ο υποψήφιος είχε διαγάγει χριστιανικό βίο, προκειμένου να δοθεί το βάπτισμα ήταν απαρέγκλιτη και γινόταν και στην περίπτωση χορήγησης κλινικού βαπτίσματος, που γινόταν σε περίπτωση βαριά αρρώστων.

Η εγγραφή τω υποψηφίων προκειμένου να καταρτισθεί ένας πίνακας με τα άτομα που θα αποτελέσουν την τάξη των φωτιζομένων γινόταν μια ημέρα πριν από την έναρξη της Μ. Τεσσαρακοστής. Από το δεύτερο αιώνα διαμορφώθηκε ειδική τάξη κατηχουμένων για πληρέστερη προετοιμασία. Η κατήχηση δεν ήταν εκτενής και κυρίως επικεντρωνόταν στην εκμάθηση των βαπτιστηρίων συμβόλων, δηλαδή μερικών σύντομων ομολογιών πίστεως και της Κυριακής προσευχής¹¹. Η κατήχηση γινόταν από το ιερατείο συνήθως ή από ειδικούς διδασκάλους. Με τον καιρό μάλιστα συστηματοποιήθηκε και η διαδικασία της διδασκαλίας γι αυτό και στη ανατολή διαχωρίστηκε το σώμα των κατηχουμένων σε "ακροώμενους" και "φωτιζόμενους", ενώ επιτράπηκε και η συμμετοχή στη Θεία Λειτουργία, αλλά μόνο στο διδακτικό της μέρος. Κατά τον Τερτυλλιανό μάλιστα η γονυκλισία κυρίως αφορούσε τους κατηχούμενους και τους μετανοούντες, αφού οι πιστοί απαγορευόταν να γονατίζουν κατά τη δημόσια λατρεία¹². Έτσι οι κατηχούμενοι μετά την ανάγνωση του Ευαγγελικού αναγνώσματος και του κηρύγματος λάμβαναν ευλογία υπό του τελετουργούντως και αποχωρούσαν.

ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΟΙ ΕΥΧΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ

Το βάπτισμα εισάγει τους ανθρώπους ως μέλη του σώματος του Χριστού, και για κάθε χριστιανό σημαίνει αναγέννηση στο θάνατο και την ανάστασή Του¹³. Αποτελεί εγκεντρισμό στη ζωή και γέννηση σε αυτή¹⁴, που κατά την Κυριακή ρύση¹⁵ στο κέντρο της τοποθετείται το μυστήριο της Αγίας Τριάδας και τελικώς ο εκκλησιολογικός χαρακτήρας του. Διαφέρει μάλιστα από το αντίστοιχο βάπτισμα του Ιωάννου¹⁶, το οποίο ήταν βάπτισμα μετανοίας¹⁷, καθότι αυτό αποκαταστά τη φύση του ανθρώπου και απαλείφει το προπατορικό αμάρτημα και τις προσωπικές αμαρτίες του ανθρώπου¹⁸, όπως μαρτυρείται από την Αγία Γραφή¹⁹.

¹¹ Ωριγένης, κατά Κέλσου 3, 51

¹² Τερτυλλιανός, De corona 3

¹³ Νικόλαος Ματσούκας, Δογματική και Συμβολική θεολογία Β', σελ. 475

¹⁴ Προς Ρωμαίους 6, 2-4: «μή γένοιτο. οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; 3 ἢ ἄγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; 4 συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.»

¹⁵ Κατά Ματθαίον 28, 19: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς ἐς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος,»

¹⁶ Χρήστος Ανδρούτσος, Δογματική της Ορθοδόξου..., σελ. 319

¹⁷ Κατά Ματθαίον 3, 11: «ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν, οὗ οὐκ ἐμὶ ἴκανός τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί.»

¹⁸ ο.π., σελ. 320

¹⁹ Πράξεις 2, 38: «Πέτρος δὲ ἔρη πρὸς αὐτοὺς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»

Το βάπτισμα τελικά συνδέθηκε με το ναό, ενώ κατά την εποχή του Ιουστίνου δε φαίνεται να έχει διαμορφωθεί πλήρως το τελετουργικό όπως καθιερώθηκε αργότερα και κατά τον τρίτο αιώνα²⁰ με τους εξορκισμούς και τον καθαγιασμό του ύδατος²¹. Αυτή όμως ενυπήρχε ως εσωτερικός τύπος, αφού η μεν νηστεία και γονυκλισία είχαν ως στόχο τον εξορκισμό των δαιμονικών δυνάμεων²², ο δε αγιασμός του νερού αρχικώς γινόταν ως εξορκισμός και αργότερα ανέλαβε μορφή εξαγιασμού²³. Σε ότι αφορά την τέλεση του μυστηρίου αυτό δε λάμβανε χώρα σε οποιαδήποτε ημερομηνία, όπως σήμερα. Στη Δύση καθιερωμένη ημερομηνία ήταν η προηγούμενη νύχτα των εορτών του Πάσχα και της Πεντηκοστής και στην ανατολή τις ίδιες ημερομηνίες με την προσθήκη των Θεοφανίων²⁴. Στη Δύση μάλιστα οι νεοφώτιστοι έφεραν λευκό χιτώνιο για οκτώ ημέρες, εξού και το Σάββατο του Θώμα, αποκλήθηκε *Sabbatum in albis*. Στη δε Ανατολή η εβδομάδα μετά Πάσχα ονομάστηκε Διακαινήσιμος εβδομάδα

Την Κυριακή των Βαΐων όπως φαίνεται από το «Οδοιπορικό της Αιθερίας»²⁵ οι Φωτιζόμενοι εξετάζονταν αν γνωρίζουν το σύμβολο της Πίστεως σε μια ωραία τελετή που δυστυχώς δε μας διασώζει στοιχεία ο Κύριλλος Ιεροσολύμων κατά την οποία ο λαός με την απόλυση της Θείας λειτουργίας κατά την 10^η ή 11^η ώρα το πρωί μέχρι την 13^η και πρίν ανεβούν στο όρος των Ελαιών από το οποία κατέβαινα το απόγευμα για να τελέσουν τον εσπερινό. Καθ όλη τη Μ. Τεσσαρακοστή οι Φωτιζόμενοι τηρούσαν τη νηστεία και μάλιστα αυστηρότερα από τους υπολοίπους πιστούς την οποία δεν σταματούσαν τη Μ. Παρασκευή για να φάνε το βράδυ αλλά τη συνέχιζαν μέχρι την επόμενη μέρα του βαπτίσματος. Όπως συμπεραίνει κανείς από πολλές πηγές²⁶ κατά την Κυριακή του Πάσχα γινόταν «παννυχίς» και αφού αναγιγνώσκονταν διάφορες περικοπές το πρωί μετά την «αλεκτοροφωνία» θα προσευχηθούν και θα ακολουθήσει το βάπτισμα.

Η ευχή «Ει το ποιήσαι κατηχούμενον» η οποία σήμερα διαβάζεται από τον ιερέα μαζί με τις ευχές του επορκισμού και της απόταξης ήταν στους πρώτους χρόνους τελετή αυτοτελής και χωρισμένη από το βάπτισμα στην οποία γινόταν η σύνταξη και η απόταξη. Προκειμένου να αναγνωσθή η ευχή «Εις το ποιείσαι κατηχούμενον» ο ιερέας «αποδύει και υπολύει τον κατηχούμενο»²⁷ στην συνέχεια τον στρέφει στην ανατολή, φυσάει στο πρόσωπό του τρεις φορές και στη συνέχεια σφραγίζει τρεις φορές το μέτωπο το στόμα και στήθος και διαβάζει την ευχή με την οποία αιτείται να απαλλάξει ο Θεός τον κατηχούμενο από την προηγούμενη πλάνη του, να τον φυλάξει ώστε να πορεύεται σύμφωνα με το θέλημά Του, να τον γράψει στο βιβλίο της ζωής και να τον ενώσει με την ποίμνη της κληρονομίας Του.

Στην συνέχεια έπονται οι τρεις ευχές των αφορκισμών στις οποίες επιτιμά ο ιερέας τα ακάθαρτα πνεύματα να φοβηθούν τον περιπατούντα επί πτερύγων ανέμων Θεό, τον φοβερό και άγιο και ένδοξο και να αποχωρήσουν από τον κατηχούμενο που προσέρχεται να βαπτιστεί. Στις ευχές αυτές υπάρχει πληθώρα χωρίων από τα Ευαγγέλια τις επιστολές των αποστόλων τους ψαλμούς και την Παλαιά Διαθήκη

²⁰ Ωριγένης, ομιλία εις τους Αριθμούς 12, 4

²¹ Βλ. Φειδάς, Εκκλησιαστική ιστορία, Τόμος Α., σελ. 257

²² Κλήμης Αλεξανδρείας, Εκ Θεοδότου, 84 Migne 9, 697

²³ Βασίλειος Στεφανίδης, Εκκλησιαστική Ιστορία, σελ. 106

²⁴ Βλ. Φειδάς, ενθ.αν., σελ. 259

²⁵ Ηλία Αντ. Βουλγαράκη, Αι κατηχήσεις του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Ιεραποστολική Θεώρηση, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών 1977, Ανάλεκτα Βλατάδων 24, σ.σ 296 - 297

²⁶ Ο.π. σελ. 317

²⁷ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρό Ευχολόγιο, τόμος Β΄ Αθήνα 1958

Ενδιαφέρον είναι να παρατηρήσουμε τη συμβολική σχέση του βαπτίσματος μετά την αφή του Αγίου Φωτός το Μ. Σάββατο στην εκκλησία τῶ Ιεροσολύμων. Πριν ἢ αναχωρήσουν οἱ Φωτιζόμενοι δια το βαπτιστήριο μετείχον εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀφῆς τοῦ θεοῦ φωτός. Στὴ συνέχεια ἀκούγαν ὀρισμένο ἀριθμὸ ἀναγνώσμάτων καὶ μετὰ ὁδηγούνταν στο βάπτισμα. καθ' ὃν χρόνον γίνονται οἱ βαπτίσεις συνεχίζονται τὰ ἀναγνώσματα εἰς τὸ ναὸ ἐνῶ στὴ συνέχεια συνεχίζοταν ὁ ὄρθρος τοῦ Πάσχα²⁸ καὶ ἡ θεία εὐχαριστία. Ἀναχωρώντας οἱ Φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ναὸ μαζί με τοὺς ἀναδόχους καὶ τὸν κλῆρο ἔρχονταν στὸν προθάλαμο τοῦ βαπτιστηρίου ὅπου γινόταν ἡ ἀπόταξη. Ὁ ἀγιασμός τοῦ ὕδατος συμπεραίνουμε ὅτι γινόταν ὅσο χρόνο ἦταν οἱ Φωτιζόμενοι στὸν προθάλαμο τοῦ βαπτιστηρίου. Βέβαια σύμφωνα με ἄλλες μαρτυρίες²⁹ προ κάθε ἄλλης πράξεως γινόταν ὁ καθαρμός καὶ ὁ ἀγιασμός τοῦ ὕδατος. Στὴ συνέχεια κατὰ τὸ τυπικὸ τοῦ Αγίου Κυρίλλου ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος

Ὁ ὕμνος «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε...» ἦταν ὁ ὕμνος ποὺ ψαλλόταν στὶς εορτὲς ἐκεῖνες κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ ἐκκλησία βάπτιζε τοὺς Φωτιζομένους, ὅπως ἡ εορτὴ τῶν Θεοφανείων. Οἱ βαπτιζόμενοι γύριζαν στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὸ βαπτιστήριον μετὰ τὴν μικρὰ εἴσοδο μαζί με τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν ἐπίσκοπο ὅποτε ἡ ἱερὴ σὺνάξη τῶν πιστῶν υποδεχόταν τοὺς νεοφώτιστους με τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε...» ὁ ὁποῖος ὕμνος εἶναι χαίρετισμός ἀλλὰ καὶ υπενθύμιση γιὰ τὶς νέες τοὺς υποχρεώσεις μέσα στὴν ἐκκλησία.³⁰

Σήμερα ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ βάπτισμα γίνεται με εἰδικές εὐχές στὴν προβαπτισματικὴ τελετουργία. Ἀπευθύνεται κυρίως στοὺς γονεῖς καὶ στὸν ἀνάδοχο, μὴ καὶ οἱ βαπτιζόμενοι εἶναι συνήθως βρέφη, με σκοπὸ νὰ βοηθήσουν τὸ παιδί στὴν πίστη. Εἶναι προετοιμασία ποὺ στοχεύει νὰ ἐνισχύσει τὴν πίστη τῶν Φωτιζομένων ἐναντὶ τῶν ἐπιθέσεων τῆς πλάνης καὶ τοῦ διαβόλου, νὰ τονίσει ὅτι τὸ βάπτισμα εἶναι ὑπόθεση τῆς Ἐκκλησίας ποὺ προετοιμάζει γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ καὶ νὰ συνειδητοποιήσει ὁ φωτιζόμενος ὅτι τὸ βάπτισμα εἶναι πράξη εὐθύνης καὶ ἐλευθερίας ποὺ ἀλλάζει καὶ μεταμορφώνει τὴ ζωὴ του.

ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟΝ ΕΣΠΕΡΙΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΟΡΘΟ

Τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες οἱ κατηχούμενοι ἦταν ἓνα σημαντικό μέρος τοῦ κορμοῦ τῆς ἐκκλησίας. Ἦταν οἱ νεοεισερχόμενοι (νεήλυδοι) τοὺς ὁποῖους εἶχε ἀλιεύσει ἡ ἐκκλησία μέσω τοῦ κηρύγματός της καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ πλαισίωναν τὶς τάξεις τῶν πιστῶν ἀυξάνοντας ἀριθμητικὰ τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας. Ἡ εἴσοδός τοὺς ἦταν χαρμόσυνο γεγονός ποὺ υπενθύμιζε σὲ ὅλους πὼς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ποὺ «συγκροτεῖ τὸν θεσμό τῆς ἐκκλησίας» εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀλιεύει ψυχές καὶ διευρύνει τὶς τάξεις τῶν πιστῶν. Ἐπειδὴ καὶ ἀριθμητικὰ ἦταν ἀξιοσημείωτος ὁ ἀριθμὸς τῶν κατηχουμένων ἀλλὰ καὶ διότι ἡ συμπροσευχὴ κατηχουμένων καὶ πιστῶν ἀπαγορευόταν γι' αὐτὸ ὑπῆρχαν σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἀκολουθίες εὐχές τῶν κατηχουμένων, οἱ ὁποῖες διαβάζονταν μετὰ τὸ διδακτικὸ μέρος τῶν ἀκολουθιῶν (τὰ ἀναγνώσματα), ὀρισμένες

²⁸ Τὸ ἴδιο με τὸ τυπικὸ τῶν Ιεροσολύμων ἀναφέρεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο καὶ ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Ναζιανζηνὸ καὶ ἀπὸ τὸ τυπικὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἠλία Ἀντ. Βουλγαράκης, Αἱ κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, Ἱεραποστολικὴ Θεώρηση, Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν 1977, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 24, σελ 323

²⁹ Ο.π. σ.σ. 331 - 332

³⁰ Διονυσίου Ψαριανοῦ Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἡ Θεία Λειτουργία, Αθήνα 1986, σ.σ. 178 - 180

των οποίων, όπως αυτές του εσπερινού και του όρθρου, έχουν εκπέσει από τη λατρεία ή υπάρχουν σε άλλες ακολουθίες.

Α) Ευχή των κατηχουμένων μετά το τρίτο αντίφωνο (τρισάγιο) του εσπερινού.³¹

Μετά την είσοδο του εσπερινού ως γνωστόν και σήμερα ακολουθεί εκτενής δέηση το α' αντίφωνο και το β'. Μετά το γ' αντίφωνο, ακολουθούσε δέηση υπέρ των κατηχουμένων και των πιστών με την παρεισαγωγή και τα παρακελεύσματα του διακόνου για τους κατηχούμενους, «Όσοι κατηχούμενοι προέλθετε...» και ακολουθούσαν οι ευχές των πιστών α' και β'. Αυτά γίνονταν κατά τις διάφορες γραφές του ευχολογίου του Goar και κατά την τάξη του ασματικού του Νείλου Borgia. Όπως μας πληροφορεί το παλαιότερο τυπικό της Ιερουσαλήμ της Σιλβίας Αιθερίας της Μαυριτανής στους καθημερινούς εσπερινούς της εβδομάδας μετά από τα αντίφωνα προς το τέλος της ακολουθίας καλούσε ο διάκονος τους Κατηχούμενους να κλίνουν τας κεφαλάς για να τους ευλογήσει ο επίσκοπος ενώ στη συνέχεια καλούνταν και οι πιστοί να κλίνουν τας κεφαλάς για να τους ευλογήσει και αυτούς ο επίσκοπος. Σύμφωνα και με το ασματικό του Borgia η ευχή διαβαζόταν μυστικώς από τον Ιερέα ως ακολούθως:

«Ο Θεός ο των κρυπτών γνώστης, ο ειδώς τα πάντα πρίν γενέσεως αυτών, ο μη βουλόμενος τον θάνατον του αμαρτωλού, ως το επιστρέψαι και ζητών αυτόν, αυτός επίσκεπται, εξ ετοίμου κατοικητηρίου σου επί τους δούλους Σου τους κατηχούμενους, διάνοιζον τα ότα των καρδιών αυτών, προς το προσδέξασθαι το μυστήριο του μονογενούς σου Υιού και Θεού ημών, αναγέννησον αυτούς δι' ύδατος και πνεύματος εις την αιώνιόν σου βασιλείαν Εκφώνηση. Ίνα και αυτοί συν υμίν δοξάζουσιν το πάντιμον και μεγαλοπρεπές όνομά σου του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος νυν και αεί και εις τους αιώνας.»

Oratio catechumenorum post hymnum Terfantium in Vesperis.

Deus secretorum cognitor, qui omnia priusquam fiant percipis, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat: ipse de præparato habitaculo tuo servos tuos catechumenos suscipe: cordis eorum aures aperi, ut unigeniti filii tui & Dei nostri mysterium suscipiant: ex aqua & spiritu in æternum regnum tuum regenerati. *Exclamando.* Ut & ipsi venerandum & magnificum nomen tuum glorificent, Patris, & Filii, & sancti Spiritus: nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Εὐχὴ κατηχουμένων μετὰ τὸ τρισάγιον, addit Cryptoferratenſe M. S. τῆς λυχνικῆς.

Ο Θεὸς ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὁ μὴ βουλόμενος τὸ θάνατον τῶν αμαρτωλῶν, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι εἰς ζωὴν αὐτὸν. αὐτοὺς ἐπίσκεπται ἐξ ετοίμου κατοικητηρίου σου ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχούμενους· διάνοιζον τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν, πρὸς τὸ προσδέξασθαι τὸ μυστήριον τῆς μονογενεῆς σου υἱοῦ εἰς ἡμῶν ἀναγέννησον αὐτοὺς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος εἰς τὴν αἰώνιον σου βασιλείαν. Εκφών. Ἰνα καὶ αὐτοὶ συν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου· τῷ πατρί, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τὰς αἰῶνας.

Εικόνα 1: Goar, Ευχολόγιον Sive Rituale Greacorum Βενετία 1730 σ. 36

³¹ Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρό Ευχολόγιο, τόμος Β' Αθήνα 1958, σ.σ. 272 - 273

B) Ευχή των κατηχουμένων στον Όρθρο³²

Οι ευχές των κατηχουμένων έχουν εκπέσει από την τάξη του όρθρου προ πολλού, ήταν σε εφαρμογή μόνο κατά την αρχαία εκκλησία όταν υπήρχε η τάξη των κατηχουμένων. Παρόμοια όμως τάξη βρίσκεται σήμερα στο τέλος της ασματικής ακολουθίας της τριθέκτης στην περίοδο των νηστειών. Βρίσκεται επίσης και στον εσπερινό στην Λειτουργία των Προηγιασμένων. Παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν οι ευχές κατά το περιεχόμενο όσον αφορά τη θέση βρίσκονται μεταξύ του Ευαγγελίου και του χερουβικού, αν και τείνει να εξαφανιστεί από τα εγκόλπια. της Λειτουργίας.

Οι ευχές αυτές των Κατηχουμένων λέγονταν κατά τις τρεις, εβδομάδες πριν της Κυριακής της εβδομάδας των Αποκριών, σε συνδυασμό με την τάξη της τριθέκτης στις νηστείες, δηλ. την Μ. Τεσσαρακοστή, διότι τις εβδομάδες αυτές φρόντιζαν περισσότερο πνευματικά τους Κατηχουμένους, διότι πλησίαζε ο καιρός που θα λάμβαναν το βάπτισμα κατά τις ημέρες του Πάσχα. Τις ημέρες της Μ. Τεσσαρακοστής η λειτουργία δεν επισυνάπτεται στην ακολουθία του Όρθρου αλλά προς τον εσπερινό η την Προηγιασμένη, γι αυτό το τέλος της εωθινής ακολουθίας κατά τους παλαιότερους χρόνους είχε διαμορφωθεί έτσι ώστε να περιλαμβάνει τις ευχές των κατηχουμένων, παρόμοιες σαν και αυτές που έχουμε στη θεία λειτουργία.

Έτσι επακολουθούσαν μετά την είσοδο αναγνώσματα και μετά από αυτά «εκτενής» όπως και σήμερα στην ακολουθία του Όρθρου του Μ. Σαββάτου. Αυτή είναι η «εκτενής» που μνημονεύεται στον κώδικα 662 όπου αναγράφεται: «Γίνεται η λιτανεία του διακόνου ήτοι το μέγα Κύριε ελέησον, όπερ εστίν η εκτενής ευχή». Μετά ακολουθούσε η ευχή υπέρ των κατηχουμένων η αποχώρηση αυτών οι δύο ευχές των πιστών αλλά και η Τρίτη ευχή η ευχή της απολύσεως. Μαζί με την οποία επισυνάπτονταν οι ευχή της κεφαλοκλισίας και η απόλυση.

VARIÆ LECTIONES IN OFFICIUM LAUDUM.

- ^a **Α** Κολιδία ρ δρδρε.) Præmittunt huic officio M. S. Barberinum & Cryptoferratenſe alla duo : unius titulus est . *ευχή η' παυτυχιδεα* cum longiores in magnis ſolemnitatibus producuntur vigiliæ . Moxque requuntur . *ευχή αντιφώνη αφώτε παυτυχιδος* . *ευχή αντιφ. β' . ευχή αντιφ. γ' . ευχή* τῆς ἀπολύσεως τῆς παυτυχιδος , & *ευχή η' κεφαλοκλισίας* . Alterius est , *ευχὴ μεσονυκτικὰ* , quæ conſuetarum matutinarum precum ſunt propriæ : & ſubditur , *ευχή αντιφώνη αφώτε* , *ευχή αντιφ. β' . ευχή αντιφ. γ' . ευχή δ' . η' ἀπολύσεως* . At cum officia τῆς παυτυχιδος , vel ſolitum μεσονυκτικῶν , in nullo edito Euchologio reperiantur , Orationes eorum e M. S. non eſt cur huc transferamus . Omittunt autem M. S. cuncta titulum hunc *Ακαλυσία* , &c. & merito : ſunt namque Euchologica , & non nifi *ευχὴς* debent continere . Hoc itaque ſolum pacto ſcribunt . *ευχή εὐδινὴ αφώτε* . id eſt τῆ δρδρε .
- ^b *Εὐχὴ β' .*) Ubi ſolum in orationum titulis edita ponunt *ευχὴ β' . ευχὴ γ' . &c.* M. S. addunt , *ευχὴ εὐδινὴ β' . ευχὴ εὐδινὴ γ' .* Atque ita in ſequentibus cunctis .
- ^c *Εὐχὴ ζ' .*) Legit Cryptæ Ferratæ codex , *ευχὴ η' Εὐαγγελίου ρ δρδρε* . quia tunc legitur Evangelium .
- ^d *Εὐχὴ ἐννάτη .*) Legunt M. S. *ευχὴ η' ἐννάτη* . quia tunc pfalmus quinquageſimus recitatur .
- ^e *Λαμψον δέσποτα .*) Hujus Orationis vice M. S. eadem ſequentem habent *Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν , ὁ ὁρῶς* , quæ nona oratio eſt apud illa .

³² Π. Ν. Τρεμπέλα, Μικρό Ευχολόγιο, τόμος Β' Αθήνα 1958, σ. 247

f. Ευχή ιε') Legunt M. S. ευχή ι. ής τής αίνης. sequiturque ubique oratio Ο Θεός, ο Θεός ήμών, ο πας ποιείς, &c. & post hujus Orationis finem Cryptoferratenfis codex monet. Ισίων ότι οι τ' όρθρι κατη- χύμηναι υπό ποτα άποτα γινονται, ή μη έστι άλλωντας τή ιβ'. προκειμένα. Sciendum in laudibus Catechu- menos nūquam expelli, nisi cum canuntur duodecim proposita. Quando vero fiant catechumeni cla- rius supra exposuimus: Barberinum autem quondam S. Marci Euchologium subdit post 10. ora- tionem.

Ευχή κατηχουμένων, γενομένης εισόδου μετά το τρισά- γιον, & λεγομένου προκειμένου. Είτα μετά τούτο λιτανεύει ο διάκονος, & άλλος ποιούντος την τ' κατηχου- μένων ευχήν, επεύχεται ο ιερεύς.

Oratio Catechumenorum, cum post Trisandum Hymnum celebratur Ingressus: & dicitur propositum. Post hæc, preces proprias ha- bet Diaconus: & alio Catechumenorum o- rationem dicente precatur Sacerdos.

ΕΥΛΟΓΗΣΟΝ ΚΑΙ ΝΥΝ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥΣ ΔΟΥΛΟΥΣ ΣΟΥ ΤΟΥΣ ΚΑΤΗ- χουμένους, ής ήκαλέσω κλίσσει σάλαγά επί το θαυμαστόν φώς τ' της επιγνώσεως, ή δός αυτοίς επι- γινώσκει περί ων κατηχεῖται (εγένοντο), λόγων ασφάλειαν (αυτοίς χάρισαι), έμπλησον πνεύματος αγίου εις το γε- νένσθαι ής αυτές απόβατα σ' ή αληθινού ποιμένος, εσ- φραγισμένα τη σφραγίδι τ' αγίου σου πνεύματος, όπως μέλη τίμια γίνωνται τ' σώματος τ' εκκλησίας σου, ή καταξιώθωσι ή εν τ' μέλλοντι αιώνι τ'ς μακαρίας όντως ελπίδος, εν τη βασιλεία τ' ή ουρανών. Εκφώνως. Ινα ή αυτοί σω ήμιν. ut in Liturgia Chrysostomi.

Benedic etiam nunc Domine servos tuos Catechumenos, quos vocatione tua sancta ad agnitionis tuæ lumen vocasti: da illis ea percipere quorum auditores facti sunt, verborum firmitatem illis tribue, san- cto Spiritu adimple illos, ut tui veri pasto- ris oves, sancti tui Spiritus signo notatæ, & corporis Ecclesiæ tuæ membra pretiosa fiant: & in futuro sæculo vere beata spe digni habeantur.

Exclamando. Ut & ipsi nobiscum, &c.

Oratio fidelium prima.

Εικόνα 2: Goar, Ευχολόγιον Sive Rituale Greacorum Βενετία 1730 σ. 45

Ευχή κατηχουμένων, γενομένης εισόδου, μετά το τρισάγιον, και λεγομένου προκειμένου, Είτα μετά τούτου λιτανεύει ο διάκονος, Του δε άλλου ποιούντος την των κατηχουμένων ευχήν, επεύχεται ο ιερεύς.

«Ευλογησον και νυν Κύριε τους δούλους σου τους κατηχουμένους, ους εκαλέσω κλίσσει (σου) αγία, επί το θαυμαστόν φως της της επιγνώσεως, και δός αυτοίς επιγινώσκει, περί ων κατηχεῖται (εγένοντο), λόγων ασφάλειαν (αυτοίς χάρισαι), έμπλησον πνεύματος αγίου εις το γενέσθαι και αυτούς πρόβατα Σου του αληθινού ποιμένος, εσφραγισμένα τη σφραγίδι του αγίου σου πνεύματος, όπως μέλη τίμια γένωνται του σώματος της εκκλησίας σου, και καταξιώθωσι και εν τω μέλλοντι αιώνι της μακαρίας όντως ελπίδος, εν τη βασιλεία των ουρανών.»

Εκφώνως ινα και αυτοίς συν ημίν...

ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΡΙΘΕΚΤΗ (ΤΡΙΤΕΚΤΗ)³³

Η Τριθέκτη είναι μια ακολουθία του νυχθημέρου του ασματικού βυζαντινού τυπικού που τελούνταν ως υποκατάστατο της θείας λειτουργίας κατά τις ημέρες των νηστειών, δηλαδή από τη Δευτέρα ως την Παρασκευή των εβδομάδων των νηστειών όπως και τις πέντε πρώτες μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας. Την ακολουθία αυτή τη συνέστησαν οι Άγιοι Πατέρες για να μην γίνεται τέλεια θεία λειτουργία τις ημέρες των νηστειών και προσομοιάζει στον τύπο της καθολικής ιεράς λειτουργίας μέχρι και τη μεγάλη είσοδο. Άρα δεν είναι παράλληλη προς την Γ' και ΣΤ' Ωρα του μοναχικού

³³ Αναφορά από το βιβλίο, Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Ακολουθίαι του Νυχθημέρου, τόμος Α' Θεσσαλονίκη 1985, Κείμενα Λειτουργικής σ.σ. 11 - 18

τυπικου, αλλά προς την ακολουθία των τυπικών³⁴. Αρχικά τελούνταν μεταξύ της τρίτης και έκτης ώρας γι' αυτό και το όνομά της τριτοέκτη ή τριθέκτη ή τη μεσημβρία. Κατά τα αρχαία τυπικά τελούνταν ως συνέχεια του Όρθρου, παρεμβολομένων «προαναγνώσεων». Αρχικά δηλαδή ανήκε στην πρώτη ομάδα των ακολουθιών του νυχθημέρου, αργότερα όμως τελούνταν κατά την Τετάρτη ώρα της ημέρας μετά ακριβώς από το μοναχικό εσπερινό και ακολουθούσε το ασματικό λυχνικό με την Προηγιασμένη. Συνέπιπτε δηλαδή με την ώρα της σταυρικής θυσίας του Κυρίου και γι' αυτό στους μεσσιανικούς ψαλμούς και τα αντίφωνα που αναγιγνώσκονται υπάρχουν αναφορές στο σταυρικό θάνατο του Κυρίου που έγινε κατά την έκτη ώρα. Σύμφωνα με αυτά πρέπει να είναι και η ενδυμασία του Ιερέως και του διακόνου που ενδύονται την πορφυρά στολή «σημαίνοντες το πάθος και τον θάνατον του Κυρίου».

Η ακολουθία αυτή έπαψε να τελείται γιατί αντικαταστάθηκε όπως και οι υπόλοιπες ακολουθίες του ασματικού βυζαντινού κοσμικού τυπικού από τις αντίστοιχες ακολουθίες του μοναχικού τυπικού. Μεγάλη δυσκολία υπήρξε στην πλήρη αποκατάσταση της τάξης αυτής της ακολουθίας διότι δεν υπάρχουν σαφείς πληροφορίες για τη διάταξη της ακολουθίας της τριθέκτης στα λειτουργικά χειρόγραφα

Όπως προαναφέραμε η περίοδος της Μ. Τεσσαρακοστής ήταν σημαντική στο χώρο της εκκλησίας και από την άποψη ότι συστήνονταν η τάξη των προς το βάπτισμα προσερχομένων των Φωτιζομένων για τους οποίους υπήρχε περισσότερη ποιμαντική μέριμνα γι' αυτό υπάρχουν και στην Τριθέκτη ευχές για τους Κατηχουμένους αλλά και τους Φωτιζομένους. Όπως έχουμε δει και στο αρχαίο τυπικό του εσπερινού αλλά και του Όρθρου μνεία στους κατηχουμένους έχουμε μετά τα αναγνώσματα, το διδακτικό μέρος της ακολουθίας. Στην Τριθέκτη μετά την είσοδο, το τρισάγιο την ευχή της έκτης ώρας αναγιγνώσκεται η προφητεία προηγούμενων του τροπαρίου της προφητείας και του προκειμένου της. Στη συνέχεια έπεται η μεγάλη εκτενής δέηση μετά της ευχής και αμέσως μετά τα κατηχούμενα η ευχή και η απόλυση των κατηχουμένων. Στην ευχή των κατηχουμένων ο ιερέας προσεύχεται να αποκαλύψει ο Κύριος στους την κεφαλή κλίναντες κατηχουμένους το Ευαγγέλιο της δικαιοσύνης και να τους καταξιώσει «δια της του βαπτίσματος αναγεννήσεως»

Από τη μεσσηνιστική τετράδα παρεμβάλλονται τα διπλοκατηχούμενα, έχουμε δηλαδή στη συνέχεια την δέηση υπέρ των Φωτιζομένων που την ακολουθεί η ευχή για τους Φωτιζομένους και ακολουθεί όπως πριν η απόλυση και των Φωτιζομένων, για να ακολουθήσουν στη συνέχεια οι ευχές των Πιστών. Στην ευχή των φωτιζομένων ο ιερέας αιτείται όπως του αξιώσει να πολιτεύονται κατά τις εντολές του Κυρίου έτσι ώστε να απολαύσουν τα αιώνια αγαθά. Δηλαδή το ενδιαφέρον της εκκλησίας για τους Φωτιζομένους σε αντίθεση με τους κατηχουμένους δεν είναι να τους αποκαλύψει το Ευαγγέλιο της δικαιοσύνης αλλά να τους φωτίσει ώστε να πολιτεύονται βίο ενάρετο.

³⁴ Στα αρχαία χρόνια λόγω του ότι δεν ήταν δυνατόν, για διάφορους λόγους να τελείται η θεία λειτουργία καθημερινώς, και οι πιστοί ως εκ τούτου φύλασσαν άγιο άρτο για να μεταλαμβάνουν κατ' ιδίαν, άρχισε να διαμορφώνεται μια ακολουθία που περιλάμβανε ορισμένα στοιχεία από τη θεία λειτουργία, προσευχές προ της μεταλήψεως, κάποιο είδος κοινωνικού κατά την κοινωνία, και ευχαριστία μετά αυτήν, η ονομαζόμενη «Τυπικά» ή «Ακολουθία των Τυπικών» διότι είναι συνταγμένη κατά τον τύπο ή αποτελούσα τον τύπο της θείας λειτουργίας

ΕΥΧΕΣ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ ΔΩΡΩΝ³⁵

Η σύνοδος της Λαοδικείας (περί το 360) με κανόνα της απαγόρευε την τέλεση της θείας λειτουργίας στην πένθιμη περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής εκτός Σαββάτων και Κυριακών όπως αντίστοιχα με τον να΄ κανόνα της μεταθέτει και τις εορτές των μαρτύρων και αυτές στα Σάββατα και τις Κυριακές διότι ήταν συνδεδεμένες με την τέλεση της θείας λειτουργίας.

Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια λόγω του ότι δεν ήταν δυνατόν, για διάφορους λόγους να τελείται η θεία λειτουργία καθημερινώς, και οι πιστοί ως εκ τούτου φύλασσαν άγιο άρτο για να μεταλαμβάνουν κατ' ιδίαν, άρχισε να διαμορφώνεται μια ακολουθία που περιλάμβανε ορισμένα στοιχεία από τη θεία λειτουργία, προσευχές προ της μεταλήψεως, κάποιο είδος κοινωνικού κατά την κοινωνία, και ευχαριστία μετά αυτήν, η ονομαζόμενη «Τυπικά» ή «Ακολουθία των Τυπικών» διότι είναι συνταγμένη κατά τον τύπο ή αποτελούσα τον τύπο της θείας λειτουργίας. Η λειτουργία των προηγιασμένων τιμίων δώρων είναι η ακριβώς η κοινωνία αυτή που προαναφέρθηκε αλλά σε λειτουργικά πλαίσια. Επισυνάφθηκε στην ακολουθία του εσπερινού και πλαισιώθηκε κατά το πρότυπο της θείας λειτουργίας από ευχές προπαρασκευαστικές για τη μετάληψη και τη θεία ευχαριστία. Με τον νβ΄ κανόνα της συνόδου εν Τρούλλω καθορίστηκε να γίνεται η λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων «εν πάσαις ταις της αγίας Τεσσαρακοστής των νηστειών ημέραις, παρεκτός Σαββάτου και Κυριακής και της αγίας του Ευαγγελισμού ημέρας».

Πρώτη μαρτυρία για τη λειτουργία αυτή έχουμε στο Πασχάλιο Χρονικό (Ζ΄ αι.) και από την εν Τούλλω σύνοδο (692). Στους νεωτέρους χρόνους τυπώθηκε για πρώτη φορά στη Ρώμη το 1526 με την επιμέλεια του Δημητρίου Δούκα του Κρητός μαζί με τις άλλες δυο λειτουργίες. Ενώ κριτική έκδοση έχουμε από τον Π. Τρεμπέλα. Ως συγγραφείς φέρονται πολλοί, ο Ιάκωβος ο αδελφόθεος, ο Μέγας Βασίλειος, ο Επιφάνιος Κύπρου, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, συνηθέστερα φέρονται ως συγγραφείς ο πάπας Ρώμης Γρηγόριος ο Διάλογος ή ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός ο Α΄, χωρίς να συγκεντρώνει κανεία από αυτούς μεγάλες πιθανότητες.

Οι ευχές των Κατηχουμένων στη Λειτουργία των προηγιασμένων διαφέρουν σε περιεχόμενο από τις ευχές τις Τριθέκτης αλλά και εδώ στην μεν ευχή των Κατηχουμένων το κύριο νόημα είναι να φωτίζει ο Κύριος τους Κατηχουμένους ώστε να έρθουν εις επίγνωση της αληθείας ενώ στην ευχή των Φωτιζομένων πάλι δέεται ο ιερέας για το φωτισμό τους, διότι όπως αναφέραμε στην αρχή θεωρείται ότι ενοικεί μέσα τους το Άγιο Πνεύμα, αλλά στον αγώνα που πρέπει να κάνουν ώστε να τηρούν απαρασάλευτα τις θείες εντολές. Αν συγκρίνουμε υφολογικά τις ευχές των Κατηχουμένων, της Τριθέκτης είναι απλούστερες στη δομή αναδεικνύοντας σαφώς τα τρία αιτήματα, την θεία αποκάλυψη, τη συγκαταρίθμηση στην εκλεκτή Του ποιμήνη και στην αναγέννηση μέσω του βαπτίσματος, ενώ της Προηγιασμένης θίγοντας πάλι τα ίδια αιτήματα είναι εκτενέστερες και με αναλυτικότερο τρόπο

³⁵ Αναφορά στο βιβλίο του Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Λειτουργία Προηγιασμένων Δώρων, Εκδόσεις Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1971 σ.σ. 5 - 19

εκφρασμένες. Ενώ οι ευχές των Φωτιζομένων θα έλεγε κανείς ότι η μια είναι αντίτυπο της άλλης. Όσον αφορά όμως τη θέση τους στην ακολουθία τοποθετούνται και οι δύο μετά την προφητεία και τη μεγάλη εκτενή. Μάλιστα δε και στις δύο προβλέπονται διπλά κατηχούμενα που παρεμβάλλονται και στις δυο από την Τετάρτη της μεσσηνιαστικής εβδομάδας μέχρι της Μ. Τετάρτης.

ANTE CONSECRAT. MISSA.

165

Εὐχή κατηχουμένων 46 ἀπὸ τῆς
ἀγίας ἀναφορᾶς.

*Oratio pro Catechumenis ante sanctam
oblationem.*

Ο Θεὸς ἡμῶν, ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς τῆς ἀπάντων, ὁ πάντας θείων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχούμενους, καὶ λύτρωσαι αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς πλάνης, καὶ τῆς μεθοδεῖας τῆς ἀντιχειμένης, καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς εἰς τὸν ζῶντα τὸν αἰώνιον, φωτίζων αὐτοὺς πρὸς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, καὶ συγκαταριθμῶν αὐτοὺς τῇ λογικῇ σου ποίμνῃ, ἐφ' ἧν τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ἐπικέκληται.

Deus noster, creator & opifex omnium, qui omnes vis salvari, & ad agnitionem veritatis venire, inspice in servos tuos Catechumenos, & redime eos a veteri errore & insidiis adversarii, & voca eos in vitam æternam, illuminans eorum animas & corpora, & cooperans ipsos in rationale tuum ovile, super quod nomen tuum sanctum invocatum est.

Elata voce.

Ο Ι. Φουντούλης³⁶ στη δέηση υπέρ των κατηχουμένων κάνει μια διόρθωση σε ένα εκ παραδρομής λάθος που υπάρχει στο ευχολόγιο του B Goar αλλά ως φαίνεται και σε άλλα μεταγενέστερα ευχολόγια. Το προέλθετε της πρώτης φράσης (Όσοι προς το φῶτισμα προέλθετε) πρέπει να διορθωθεί σε προσέλθετε, διότι οι προς το φῶτισμα ευτρεπιζόμενοι εκαλούντο να προσεγγίσουν και να δεηθούν και όχι να απέλθουν. Επίσης η φράση με την οποία αρχίζουν τα διπλοκατηχούμενα μετά το «εὐξασθε οι προς το φῶτισμα» «του Κυρίου δεηθῶμεν δεν απαντάται σε κανένα παλιό κώδικα και γι' αυτό θα πρέπει να παρέλκει και από τα σημερινά έντυπα.

Σήμερα οι ευχές των κατηχουμένων ακούγονται στη λειτουργία των Προηγιασμένων όχι διότι υπάρχει η τάξη των κατηχουμένων αλλά για την αρχαιοπρέπεια της λειτουργίας. Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις που όσο θα οδεύουμε σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία να πληθαίνουν πάλι και οι περιπτώσεις των ακροωμένων

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ – ΤΑ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΑ

Τα Κατηχούμενα είναι η λειτουργική διαδικασία με την οποία βγαίνουν από τη θεία λειτουργία οι Κατηχούμενοι. Σήμερα βέβαια παραλείπονται διότι δεν υπάρχει η τάξη των Κατηχουμένων. Μετά την είσοδο του Ευαγγελίου και την εκτενή δέηση που ακολουθεί λέγονται τα Κατηχούμενα. Μέχρι αυτή την ώρα μπορούν να παραβρίσκονται οι Κατηχούμενοι στη θεία λατρεία. Από δω και μετά πρέπει να αποχωρήσουν από την ιερή σύναξη για να συνεχίσει η λειτουργία των πιστών. Ο ιερέας δίνει το παράγγελμα «Εὐξασθε οι κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ» αλλά μετά στρέφεται και στους πιστούς και λέει «Οι πιστοὶ υπέρ των Κατηχουμένων δεηθῶμεν» για να συμπληρώσει και τον σκοπό για τον οποίο πρέπει να προσευχηθούν οι πιστοὶ για τους κατηχούμενους, «ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσει. Κατηχήσει αὐτοὺς

³⁶ Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Λειτουργία Προηγιασμένων Δώρων, Εκδόσεις Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 17

τον λόγο της αληθείας. Αποκαλύψει αυτοίς το Ευαγγέλιο. Ενώσει αυτούς τη αγία αυτού καθολική και αποστολική εκκλησία»

Catechumenorum dimissio.
Diaconus. Rogate Catechumeni Dominum. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Fideles, oremus pro catechumenis, ut Dominus eorum misereatur. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Instruat eos verbo veritatis. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Revelet eis Evangelium iustitiæ. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Uniat eos sanctæ suæ catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Salva, miserere, suscipe, & custodi ipsos Deus tua gratia. *Chorus.* Domine miserere.
Diaconus. Catechumeni capita vestra Domino inclinate. *Chorus.* Tibi Domine.

Αμὲν.

Ο διάκονος. 102 Εὐχάσθε οἱ κατηχούμενοι τῇ Κυρίῳ. 103
 Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῆς κατηχουμένων δεηθῶμεν, ἵνα ὁ Κύριος αὐτὰς ἐλεήσει.
 Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Κατηχήσῃ αὐτὰς τὸ λόγον τῆς ἀληθείας. Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δεκαεσῆς.
 Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Ενώσῃ αὐτὰς τῇ ἁγίᾳ αὐτῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ. Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Σώσον, ἐλέησον, ἀντιλάβου, καὶ ἑκφυλάξον αὐτὰς ὁ Θεὸς τῇ σῇ χάριτι. Ο χορός. Κύριε ἐλέησον. Ο διάκονος. Οἱ κατηχούμενοι τοῖς κεφαλὰς ἡμῶν τῇ Κυρίῳ κλίνατε. Ο χορός. Σοὶ Κύριε.

Η ευχή που ακολουθεί στο πρώτο μέρος της δείχνει το ενδιαφέρον της εκκλησίας για τα νέα μέλη της όπως τα φωτίσει ο Κύριος και να τους αποκαλύψει το ευαγγέλιο της δικαιοσύνης, και να τους ενώσει με την αγία του καθολική εκκλησία.

Oratio Catechumenorum ante sanctam oblationem, quam dicit Sacerdos secreta.

Domine Deus noster, qui in altis habitas, & humilia respicis, qui salutem humano generi emisisti unigenitum filium tuum & Deum, Dominum nostrum Jesum Christum: respice ad servos tuos catechumenos, tibi cervicem inclinantes: & dignos facias ipsos in tempore opportuno lavacro regenerationis, remissione peccatorum & indumento incorruptionis. Uni eos sanctæ tuæ Catholicæ & Apostolicæ Ec-

Εὐχὴ κατηχουμένων πρὸς τῆς ἀγίας ἀναφορᾶς ἡμῶν ὁ ἱερεὺς λέγει μουσικῶς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ παρὰ τὴν ἀνθρώπων, ὁ τὴν σωτηρίαν τῇ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐξαποστείλας τὸ μονογενὲς υἱὸν καὶ Θεόν, ὁ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὰς δεύρας σε τὰς κατηχούμενες τῆς ὑποκλιτικῆς σοὶ τῆς αὐτῶν ἀντίστα. καὶ καταξιώσον αὐτὰς ἐν καιρῷ ὡς ἐθέλῃς τῷ λατρῷ, τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφίσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῆς ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας. ἐνώσον αὐτὰς τῇ ἁγίᾳ σε καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Εικόνα 1: Goar, Ευχολόγιον Sive Rituale Greecorum Βενετία 1730 σ. 64

Στο δεύτερο μέρος ζητάει συγκεκριμένα πράγματα δηλαδή να τους αξιώσει του αγίου βαπτίσματος με το οποίο θα ενωθούν με την αγία και καθολική εκκλησία

D I V I N A M I S S A.

57

ἐκκλησίᾳ καὶ συγκατατίθῃ αὐτὰς τῇ ἐκλεκτῇ σε ποίμνῃ. ἐκφώνως. Ἰνα καὶ αὐτοὶ συν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σε τὸ πατρός, καὶ τὸ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ο χορός. Αμὲν. Τ Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν λαμβάνει ὁ ἱερεὺς 103 104 τὸ εὐαγγέλιον κατὰ τὸ συνήθες 104 ὡς ἀπλώνει ὁ διάκονος. Οσοὶ κατηχούμενοι προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, μὴ τις τῶν κατηχουμένων, 105 ὅσοι πιστοὶ, ἔτι καὶ ἐπεὶ ἐν εἰρήνῃ τῷ Κυρίῳ δεηθῶμεν. Ο χορός. Κύριε ἐλέησον.
 Εὐχὴ πιστῶν πρὸς τὸ ἀπλωθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, ἡμῶν

clesiæ, & connumera ipsos cum electo tuo grege.

Alta voce. Ut & ipsi simul nobiscum glorificent venerandum & magnificum nomen tuum, Patris, & Filii, & Spiritus sancti: nunc & semper, & in sæcula sæculorum. *Chorus.* Amen.

Post exclamationem sumit Sacerdos corporale, & ut moris est, expandit. Diaconus dicit. Quotcumque catechumeni estis recedite. Catechumeni recedite. Quicumque estis catechumeni, recedite. Ne quis catechumenorum superstit. Quicumque fideles etiam atque etiam Dominum precemur. *Chorus.* Domine miserere.

Τα παραγγέλματα του ιερέα προς τους κατηχουμένους ακούγονται σκληρά και κοφτά «Οσοι κατηχούμενοι προέλθετε, ..., μη τις των κατηχουμένων...» Εδώ δυο συναισθήματα ταυτόχρονα μπορεί κανείς να υποθέσει ότι βίωναν οι κατηχούμενοι. Από τη μια πλευρά τη δραματικότητα της στιγμής όταν όντες συγκινησιακά

φορτισμένοι, διότι φλεγόμενοι από το θείο έρωτα προσήλθαν στην εκκλησία και τώρα υποχρεούνται να αφήσουν την τρυφή του παραδείσου, απογοήτευση προς στιγμή αλλά και θείος φόβος από την άλλη, που συνέχει όποιον βρίσκεται αντιμέτωπος με τα φρικτά αυτά μυστήρια. Όλοι πιστοί και κατηχούμενοι συνειδητοποιούν πώς βρίσκονται μπροστά στο θρόνο του θεού που εκουσίως προσέρχεται ως πρόβατον επί σφαγή. Δεν έχει θέση κανείς μπροστά στην αναίμακτη θυσία που και τα χερουβίμ που μυστικώς εικονίζονται συνέχονται φόβο, όπου κανείς ταις σαρκικές επιθυμίες και ηδονές συνδεδεμένος δεν έχει δικαίωμα να προσέρχεται ή να προσεγγίζει πόσο μάλλον ένας ξένος ένας αμύητος. Θα έπρεπε ίσως να αναγινώσκονται αυτές οι εκφωνήσεις, και ας μην υπάρχει σήμερα τάξη των κατηχουμένων, όχι μόνο επειδή μας θυμίζουν την αρχαιοπρέπεια της εκκλησίας μας αλλά και διότι συνειδητοποιούμε έτι περισσότερο το φοβερό μυστήριο στο οποίο κατά χάρη λαμβάνουμε μέρος αλλά και την ευθύνη της μύησής μας μέσω του βαπτίσματος.

Ίσως οι ευχές επανέλθουν διότι μέσα στη πολυπολιτισμική και πολυθρησκευτική πραγματικότητα που βιώνουμε σήμερα είναι ανάγκη να γίνουμε προσεκτικότεροι και να μην επιτρέπουμε σε μη βαπτισμένους να προσέρχονται χάριν συνηθείας και άκριτα στα θεία μυστήρια. Η περίπτωση του εκκλησιασμού και το φοβερότερο και η θεία κοινωνία μαθητών αλλόθρησκων που χάριν συνηθείας προσέρχονται στους σχολικούς εκκλησιασμούς είναι ένα φαινόμενο που χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή από μέρους της εκκλησίας. Δεν κάνουμε προσηλυτισμό αν επαναφέρουμε την τάξη των ακροωμένων και προτρέπουμε αλλόθρησκους μαθητές που δεν έχουν αντίθετη γνώμη να συμμετέχουν μέχρι ενός σημείου στη θεία λατρεία αλλά να αποχωρούν εκεί που επιβάλλεται.

Με τα κατηχούμενα τελειώνει το πρώτο μέρος της λειτουργίας η λειτουργία των κατηχουμένων. Διαπιστώνει κανείς επίσης με πόση στοργή και αγάπη αντιμετωπίζει η εκκλησία τους κατηχούμενους όταν καλεί στη συνέχεια τους πιστούς να προσευχηθούν για τους κατηχούμενους να τους ελεήσει ο κύριος για να αξιωθούν και αυτοί να συμμετάσχουν του θείου βαπτίσματος

ΕΥΧΕΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΓΩΝ³⁷

Στα τέλη του Δ΄ αιώνα γράφτηκε από κάποιον λόγιο συγγραφέα ένα κανονικολειτουργικό έργο με τον τίτλο «Διαταγαί των αγίων Αποστόλων δια Κλίμεντος του Ρωμαίου επισκόπου τε και πολίτου ή καθολική διδασκαλία» Βέβαια το έργο είναι ψευδεπίγραφο και αγνώστου συγγραφέως το οποίοι διασώζει παλαιότερες λειτουργικές παραδόσεις που ίσχυαν στην εκκλησία. Η σύγκριση όμως των κειμένων αυτών με τις κατηχήσεις του Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας και του ιερού Χρυσοστόμου δείχνουν την προσπάθεια του ανωνύμου αυτού συγγραφέως για την πιστή απόδοση των λειτουργικών κειμένων. Ενδεικτικά της αρχαιότητας των κειμένων είναι και οι ευχές των κατηχουμένων. Μετά τα αναγνώσματα και το κήρυγμα έχουμε την απόλυση των ακροωμένων. Στη συνέχεια ακολουθεί δέηση υπέρ των κατηχουμένων κατά την οποία στις προσφωνήσεις του διακόνου απαντάει ο λαός και προ πάντων τα παιδιά με το Κύριε ελέησον. Μετά αυτή τη δέηση ακολουθεί η ευχή της κεφαλοκλισίας των κατηχουμένων η οποία διαβάζεται μυστικώς υπο του

³⁷ Το κείμενο που ακολουθεί είναι αφορμάται από το βιβλίο του Ιωάννου Μ. Φουντούλη, Θείαι Λειτουργία των «Αποστολικών Διαταγών», Θεσσαλονίκη 1978, Κείμενα λειτουργικής, 13

ιερέως και μετά το τέλος της το οποίο διαβάζεται εκφώνως απολύονται οι κατηχούμενοι με τη φράση «Προέλθετε οι κατηχούμενοι εν ειρήνῃ». Με τον ίδιο τρόπο ακολουθεί η δέηση για τους υπό πνευμάτων ακαθάρτων ενεργουμένους η ευχή της κεφαλοκλισίας και η απόλυσή τους, η δέηση για τους φωτιζομένους η ευχή της κεφαλοκλισίας και η απόλυσή τους, εν συνεχεία η αυτή τάξη για τους μετανοούντας και τέλος η απόλυση και των εν μετανοία για να αρχίσει η λειτουργία των πιστών με την αντίστοιχη πάλι δέηση και ευχή για τους πιστούς ενώ ακολουθεί ο ασπασμός και η χειρονηψία. Ευθύς μετά την χειρονηψία κατά την οποίαν ένας υποδιάκονος δίδει «απόρριψιν χειρών τοις ιερέσι» και ψάλλεται ο στίχος υπό του λαού «Νίψομαι εν αθώοις τας χείρας μου και κυκλώσω το θυσιαστήριό σου Κύριε, του ακούσαι με φωνῆς αινέσεώς σου...» ο διάκονος λέγει «Μη τις των κατηχουμένων, νη τις των ακροωμένων, μη τις των απίστων, μη τις των ετεροδόξων. Οι την πρώτην ευχήν ευχόμενοι, προέλθετε. Τα παιδιά προσλαμβάνεσθε αι μητέρες. Μη τις κατά τινός, μη τις εν υποκρίσει. Ορθοί προς Κύριον μετά φόβου και τρόμου εστώτες ώμεν προσφέρει.»

Είναι αναμενόμενο όμως σε μια εποχή λειτουργικής ρευστότητας οι ευχές να αποδίδονται με το ίδιο ύφος του συγγραφέα. Αυτό ακριβώς είναι και το μειονέκτημα της παρούσης λειτουργίας σε σύγκριση με τις υπολοιπες της αρχαίας αναφοράς ότι ο συγγραφέας δε μεταφέρει απόλυτα κείμενα που χρησιμοποιήθηκαν στη λειτουργική πράξη της εκκλησίας αλλά μια ιδεατή τους μορφή που θα ήθελε να έχουν ο συγγραφέας ή όπως ο ίδιος θα τις τελούσε αν ήταν λειτουργός.

Τὴν εὐχὴν τῆς κεφαλοκλισίας τῶν κατηχουμένων

Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπρόσιτος, ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ σου, ὁ τοῦ Παρακλήτου προβολεὺς καὶ τῶν ὅλων κύριος, ὁ διὰ Χριστοῦ διδασκάλους τοὺς μαθητὰς ἐπιστήσας πρὸς μάθησιν τῆς εὐσεβείας· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθεὶς ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχουμένους τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ σου καὶ δὺς αὐτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν πρὸς τὸ εἰ-

28

δέναι σε καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά σου ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ· καταξίωσον αὐτοὺς τῆς ἀγίας μυστήσεως καὶ ἑνώσον τῇ ἀγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ καὶ μετόχους ποίησον τῶν θείων μυστηρίων· διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος,
(ἐκφώνως) δι' οὗ σοι δόξα καὶ τὸ σέβας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας.

Λ. Ἀμήν.

Δ. Προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι, ἐν εἰρήνῃ.

Ι. Τὴν εὐχὴν τῆς κεφαλοκλισίας τῶν φωτιζομένων

Ὁ προειπὼν διὰ τῶν ἀγίων σου προφητῶν τοῖς μουμένοις· «Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε» καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ νομοθετήσας τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθεὶς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς καὶ ἀγιάσον καὶ

παρασκευάσον ἄξιους γενέσθαι τῆς πνευματικῆς σου δωρεᾶς καὶ τῆς ἀληθινῆς σου υἰοθεσίας, τῶν πνευματικῶν σου μυστηρίων, τῆς μετὰ τῶν σωζομένων ἐπισυναγωγῆς· διὰ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν,

(ἐκφώνως) δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἀμήν.

Προέλθετε, οἱ φωτιζόμενοι.